

ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ГРУПОВУ ЗЛОЧИННІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ

Останніми роками правоохоронними органами все частіше стали фіксуватися злочини, які були вчинені організованими злочинними групами з активною участю неповнолітніх.

Незважаючи на зниження в останні роки числа неповнолітніх, які вчинили злочини в групах, відзначається тенденція до збільшення кількості груп з ознаками організованості, для яких характерні згуртованість, стійкість, строга ієрархія, зростає професіоналізм у способах і методах при скоєнні злочинів, спрямованість на систематичну діяльність, у тому числі й у кримінальному бізнесі. Групи, як правило, спеціалізуються на крадіжках, грабежах, розбійних нападах та професійному вимаганні. Нерідкі випадки, коли неповнолітні, будучи членами різноманітних угруповань антисоціальної спрямованості, скоюють навмисні вбивства, беруть участь як «бойовики» у масових безладдях, «обслуговують» організовані злочинні співтовариства, кримінальні комерційні структури, де їм виділяють роль безпосередніх виконавців погроз рекетирів, які супроводжуються психічним та фізичним насильством, заподіянням матеріального збитку жертвам.

З огляду на викладене вище, є нагальною необхідністю спеціального вивчення проблем організованої злочинності серед неповнолітніх.

Організована злочинність характеризується безліччю різних ознак. Узагальнюючи думки вчених, можна назвати найбільш властиві їй ознаки [1, с.8; 2, с.44].

- наявність виражених організаційних структур та ієрархія;
- високий рівень конспірації злочинної діяльності, забезпечення зовнішньої і внутрішньої безпеки злочинного співтовариства;
- наявність так званого «общака» як своєї системи «соціального страхування» членів групи;
- наявність корумпованих зв'язків у органах влади й управління, і зокрема у правоохоронних органах;
- прагнення членів злочинних співтовариств до адміністративної і політичної влади;
- легалізація («відмивання») грошей, здобутих злочинним шляхом, через легальні форми комерційної і банківської діяльності;
- протидія учасникам кримінального процесу шляхом залякування, підкупу і шантажу;
- відтворення кримінального середовища шляхом залучення нових членів, найчастіше з числа неповнолітніх, і активне розповсюдження злочинної ідеології (у тому числі й у місцях позбавлення волі);
- організація моральної та матеріальної підтримки утримуваних у місцях позбавлення волі членів організованого злочинного співтовариства.

Так, якщо в 1998 р. в Україні було виявлено (за оперативними даними) 469 організованих злочинних груп, то в 2002 р. їх число зросло до 1657.

Майже у всіх областях України виявлені угруповання, що сформувалися за ознакою земляцтва і національності, так звані етнічні групи.

Модель організованого злочинного співтовариства, на думку багатьох вчених і практичних працівників, можна зобразити у вигляді своєрідної піраміди [3, с.30]. Приблизно така ж модель організаційної і структурної побудови впроваджується в угрупованнях неповнолітніх. Тобто це свідчить про те, що з феноменом організованої злочинності зв'язане цілеспрямоване залучення неповнолітніх у злочинну діяльність [4, с.86]. Тому в несприятливих соціально-економічних умовах зусилля організованої злочинності щодо залучення неповнолітніх у різні форми протиправної діяльності стають особливо небезпечними.

Кримінальні традиції все частіше одержують визнання у свідомості підлітків і знаходять ті зразки, за якими вони моделюють свою поведінку.

Типовим відображенням кримінальних традицій у поведінці неповнолітніх є створювання ними підлітково – молодіжних угруповань антисоціальної спрямованості (найчастіше територіальні). За час перебування в цих угрупованнях неповнолітні набувають усіх необхідних для членів злочинних організацій якостей: зухвалість, цинізм і безжалісність при вчиненні злочинів; прагнення піднятися в ієрархії угруповання; тобто прагнуть дотримуватися норм поведінки, прийнятих у злочинному середовищі; звичку існувати на доходи кримінального характеру. І треба відзначити, що більшість цих угруповань перебуває під впливом кримінальних авторитетів.

Таким чином, залучення неповнолітніх у кримінальні структури набуває все більш організованого і цілеспрямованого характеру. Як показують дослідження, система залучення є досить ефективною: підлітка зваблюють «зłodійською романтикою», красивим життям, владою грошей, безкарністю і всюдозволеністю; привчають до спиртних напоїв, наркотиків тощо. З іншого боку, регулярно демонструють силу кримінальних традицій. Слід також зазначити, що фізичний і психічний вплив є найбільш розповсюдженим методом залучення підлітків до організованої злочинної діяльності. Як показують дослідження, при втягненні в злочинну діяльність використовуються такі способи, як:

- прохання, домовленості, погрози, що нерідко супроводжуються спільним уживанням спиртних напоїв;
- підкуп неповнолітніх грошима, модними речами й іншими престижними предметами;
- втягування в борги за допомогою позик, азартних ігор і т.п., а згодом – анулювання цього боргу, якщо підліток не в змозі повернути через нарастаючі відсотки;
- шантаж або залякування фізичною розправою;
- фізичне насильство у формі побоїв, мордування, згвалтування.

При цьому треба відзначити, що втягнення неповнолітніх в організовану злочинну діяльність полегшується такими їх віковими особливостями, як прагнення до самоствердження і претензії на дорослість тощо.

Тому, як показують дослідження, значна частина підлітків піддається впливові дорослих у силу слабовілля, безхарактерності і відсутності позитивних орієнтирів [5, с.144].

Таким чином, підлітковому вікові притаманні тяга до групового спілкування, широкі зв'язки підлітків, недостатність життєвого досвіду і їх піддатливість різним впливам, і особливо авторитетним лідерам, що є благодатним ґрунтом для створення за їх участю угруповань з антисоціальною спрямованістю і використання їх у злочинних цілях. І, як наслідок цього, «загострення оперативної обстановки в більшості регіонів зв'язано з формуванням угруповань неповнолітніх і молоді винятково кримінальної спрямованості» [6, с.60].

У зв'язку з цим вважаємо за необхідне торкнутися питання кваліфікації злочинів, які вчиняються антисоціальними підлітково – молодіжними угрупованнями. У юридичній літературі підставою для кваліфікації злочинних груп вважати брати ступінь їх організованості. Так, у Кримінальному кодексі України, прийнятому Верховною Радою 05.04.01 р., цей критерій взято за основу при розмежуванні таких різновидів співучасті, як вчинення злочину:

- групою осіб;
- групою осіб за попередньою змовою;
- організованою групою;
- злочинною організацією [7].

Виходячи з цих різновидів співучасті, можна виділити три основних типи антисоціальних підлітково-молодіжних формувань, що відрізняються рівнем організованості. Це: 1) традиційна злочинна група; 2) організована злочинна група; 3) злочинне співтовариство (злочинна організація).

Перший тип, тобто традиційні злочинні групи неповнолітніх, вивчені досить повно, тому зупинятися на них не будемо. Зауважимо тільки, що їх відмітними рисами є нечисленність (звичайно до 5–6 чоловік); нестійкість (невелика тривалість існування); відсутність чіткої ієрархічної структури; невеликий ступінь згуртованості членів групи; їх участь у вчиненні злочинів виражається лише у формі співучасті і т.п.

Щодо залучення неповнолітніх в організовану злочинну діяльність нас більш за все цікавлять організовані злочинні групи неповнолітніх і злочинні співтовариства (злочинні організації).

У цьому зв'язку необхідно нагадати, що «злочин визнається вчиненим організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) злочинів, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи» [7]. Як бачимо, тут обов'язковою ознакою організованої групи виступає її стійкість. За практикою наглядових судових інстанцій, про стійкість групи можуть свідчити, зокрема, попереднє планування злочинних дій; підготовка способів реалізації злочинного наміру; підбір і вербування співучасників і розподіл ролей між ни-

ми; забезпечення заходів для приховання злочину; підпорядкування груповій дисципліні і вказівкам організатора злочинної групи.

На наш погляд, відмітними ознаками організованої злочинної групи неповнолітніх, крім стійкості, є:

- висока згуртованість учасників угруповання, що підтримується обов'язковими для всіх спеціальними нормами поведінки;

- протиправна цілеспрямованість, тобто вся діяльність угруповання спрямована в основному на злочинний промісел (при цьому злочини плануються заздалегідь);

- чітко виражена ієрархічна структура, тобто розподіл на лідера, його найближчого оточення з числа найбільш активних членів, і рядових учасників;

- чіткий розподіл ролей кожного учасника угруповання і т.п.

Згідно з ч.4 ст.28 КК України «злочин визнається вчиненим злочинною організацією, якщо він скоєний стійким ієрархічним об'єднанням декількох осіб (три і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп».

Таким чином, до злочинної організації належать стійкі підлітково – молодіжні угруповання, що відрізняються від організованих злочинних груп як кількісними (великим числом учасників, більш тривалим періодом злочинної діяльності), так і якісними ознаками.

Як уже відзначалося нами вище, територіальні підлітково – молодіжні угруповання, а, власне кажучи, це організовані групи і злочинні організації підлітків і молоді, у багатьох випадках діють під контролем представників кримінального середовища.

Проведене нами вивчення впливу організованої злочинності на групову злочинність неповнолітніх дозволило зробити наступні висновки.

- Такий вплив об'єктивно існує. Стан, рівень і поширеність організованої злочинності безпосередньо впливає на групову злочинність неповнолітніх.

- Суспільна небезпека організованої злочинності полягає насамперед у прагненні втягнути у злочинну діяльність неповнолітніх і осіб молодіжного віку. При цьому система залучення їх у кримінальні структури набуває все більш організованого і цілеспрямованого характеру.

- У структурі міжособистісних відносин неповнолітніх учасників угруповань спостерігаються процеси, аналогічні дорослій професійній злочинності.

- Як підставу для кваліфікації злочинів, які скоюються антисоціальними підлітково – молодіжними угрупованнями, пропонується брати ступінь їх організованості.

Територіальні підлітково-молодіжні угруповання через цілеспрямований вплив на них організованої злочинності, власне кажучи, є організованими групами і злочинними організаціями (співтовариствами) підлітків і молоді, здебільшого діють під контролем представників кримінального середовища. У діяльності цих угруповань з'явилися такі характерні для ор-

ганізованої злочинності діяння, як вимагання, розбійні напади на підприємців, торгівля наркотиками, викрадення людей з метою викупу тощо.

Проведений аналіз участі неповнолітніх в організованих формах злочинної діяльності показав, що наразі спостерігається посилення організованості і підвищення суспільної небезпеки злочинності неповнолітніх. Найбільш тривожним є значне посилення впливу організованої злочинності на криміналізацію підростаючого покоління й усе більше залучення неповнолітніх у сферу функціонування організованих злочинних організацій (співтовариств).

Список літератури: 1. Організована злочинність в Україні /М.І. Камлик, Б.В. Романюк, В.Д. Сущенко та ін. /За ред. Я.Ю. Кондратьєва. К., 1999. 2. Волобуєв А.Н. Организованная преступность в СССР: проблемы и перспективы борьбы //Проблемы борьбы с организованной преступностью. М., 1990. 3. Волобуєв А.Н., Галкин Е.Б., Пахомов В.Д. Организованная преступность (Сборник). М., 1989. 4. Юридическая психология. Учебник для студентов ВУЗов /Под редакцией В.Л. Васильева. М., 1991. 5. Зелінський А.Ф. Кримінологія: Курс лекцій. Х., 1996. 6. Вилкс А.Я. Кримінологические и тактические проблемы профилактической работы с преступными группами несовершеннолетних: Учебное пособие. М., 1983. 7. Кримінальний кодекс України. К., 2001.

Надійшла до редколегії 15.05.03